

ILUSTRIRANI SLOVENEČ

· T E D E N S K A · P R I L O G A · S L O V E N C A ·

Leto VI

14. decembra 1930

Štev. 50

Naša slovenska mesta: Škofja Loka

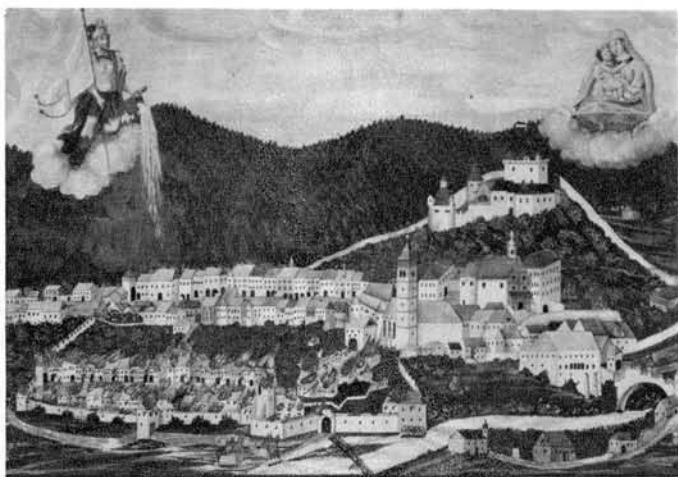
Važno zgodovinsko mesto ob sotočju Poljanske in Selške Sore, priljubljeno letovišče s slikovito okolico.
(Foto prof. Fr. Planina.)

Zunanji razvoj mesta in tip stavb

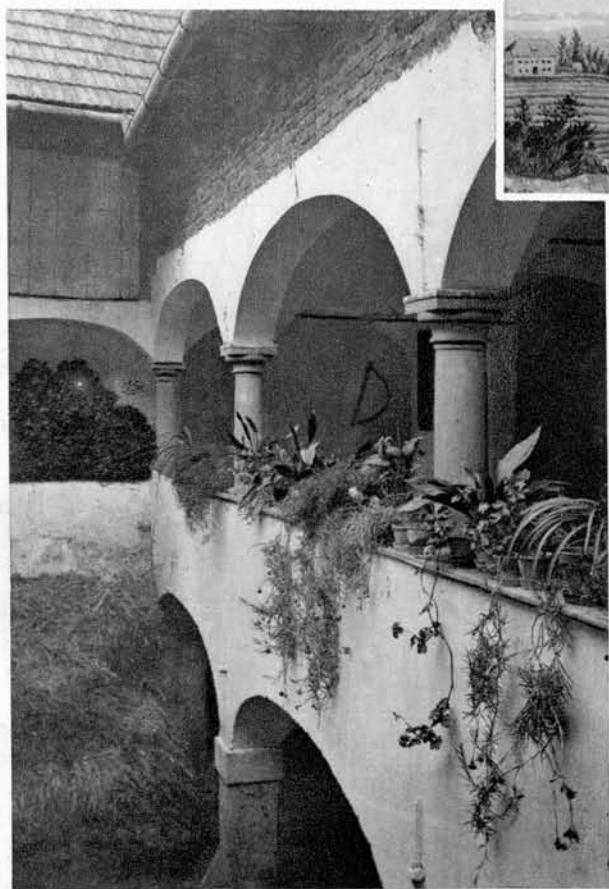

Škofja Loka v Valvasorjevem času (l. 1689).

Na desni: Pogled iz Stare Loke proti Škofji Loki l. 1839. Slikal Potočnik. Videti je še staro starološko cerkev, eno najstarejših na Slovenskem. Novo je zgradil v drugi polovici 19. stol. dekan Kramar.

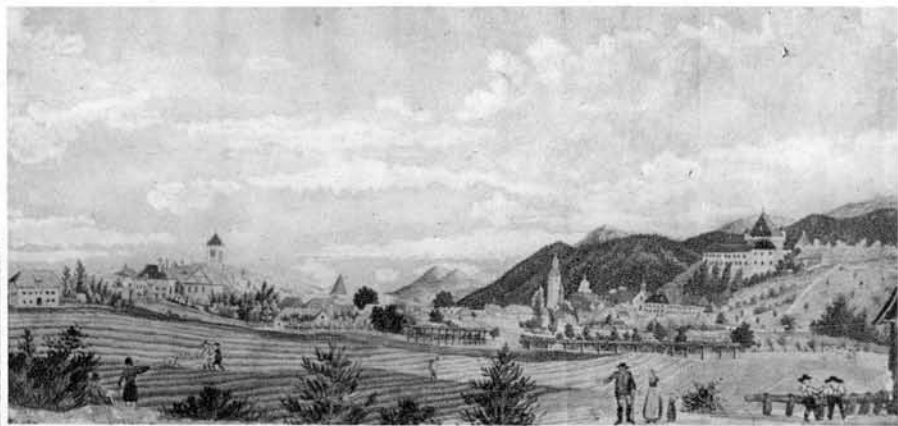
Votivna slika mesta ob priliki velikega požara 6. VIII. 1698, ki je upepelil ves Spodnji trg in uničil mestno obzidje. (Po originalu pri podružnici sv. Florjana slikal Kos l. 1840.)

Tip dvorišča stare loške meščanske hiše.

Zgoraj na desni: Škofja Loka l. 1839. (Slikal Potočnik.)

Na desni: Del spodnjega trga in zunanjščina hiše s tipičnimi prizidki. V domu ob starodavni lipi se je rodil Ivan Dolinar, narodni delavec v Trstu, urednik »Jurija s pušo« itd. Razumljiv je njegov psevdonim Podlipčan.

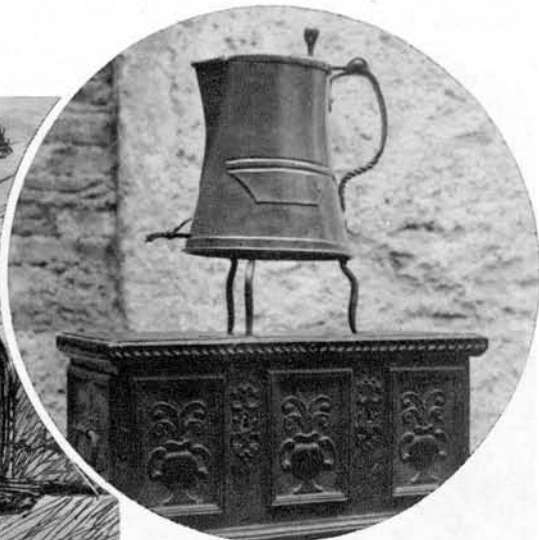
Čas obrtniških cehov

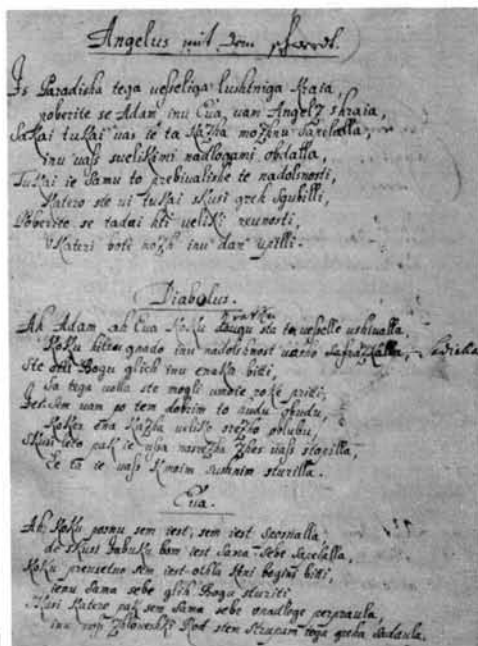
Ostanek prodajalne, kakršne so bile v stari cehovski Loki splošne. (Skica F. Koširja.)

Na desni: Rokopis prve slovenske pasijonske procesije iz l. 1721, ki ga je zložil p. Romuald in ki ga hrani kapucinski samostan.

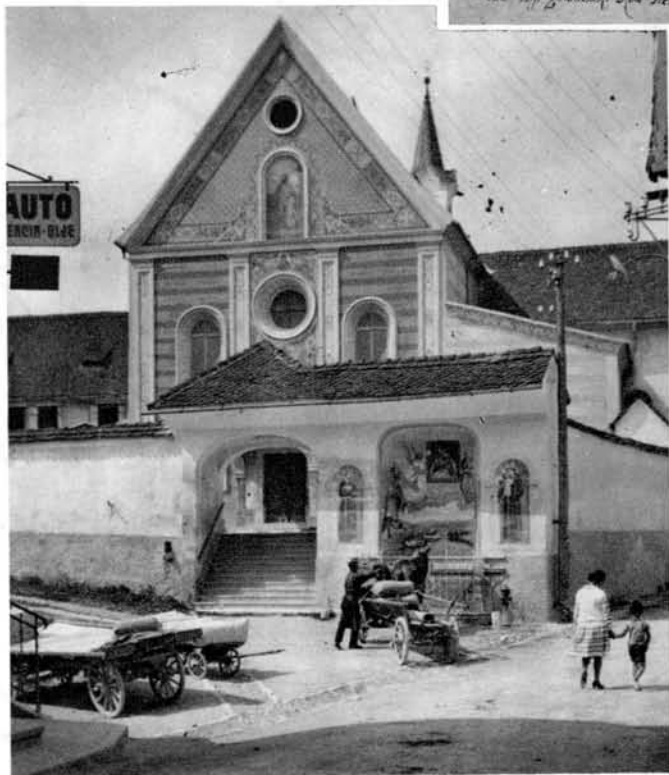
Spodaj: Kapucinska cerkev, pri kateri so se vršile prve slovenske pasijonske procesije (okoli l. 1721.). Kostimirani igralci iz raznih cehov in iz okoliških vasi so v skupinah predstavljali prizore iz Kristusovega trpljenja po vsem mestu, podobno kot se je še do današnjih dni ohranilo v Oberamergau. (Loško pasijonsko procesijo je opisal Pregelj v »Osmerih pesmih«.)

Ostanek nekdanjih cehov: skrinjica lončarskega ceha z listinami in vrč, ki ima še dandanes pri vsakoletnih sestankih važen pomen.

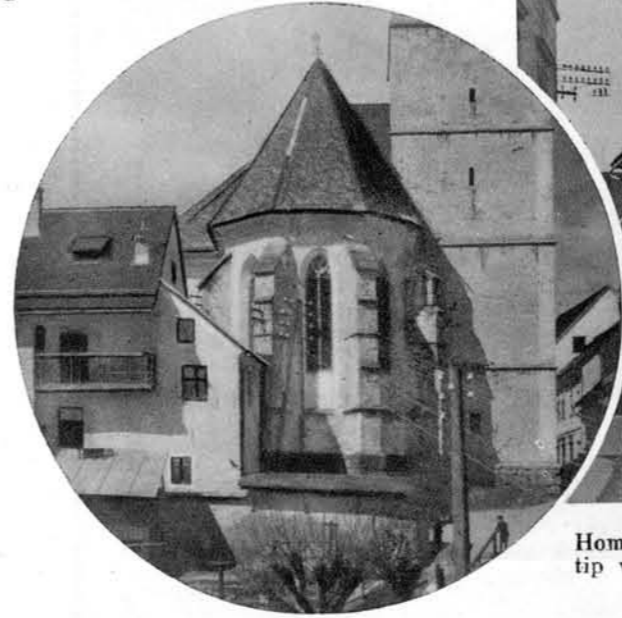
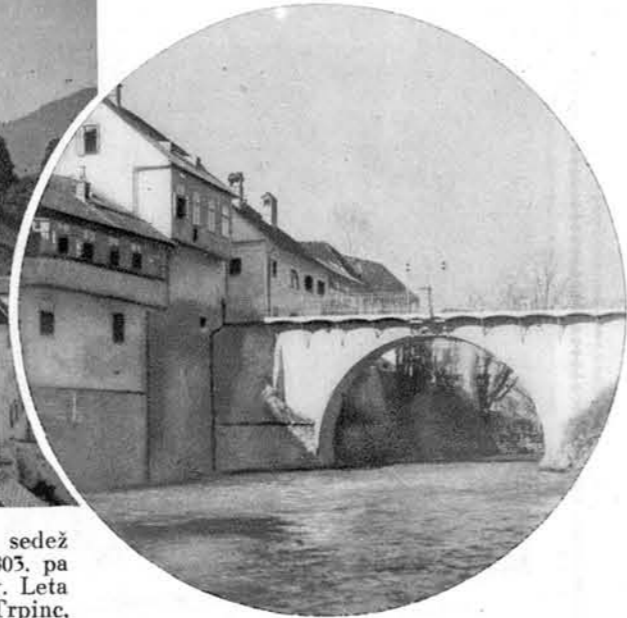

Dragoceno znamenje na Glavnem trgu, ki ga je mestni svet postavil l. 1751. Pred 9 leti se je steber z Marijino soho podrl in prav bi bilo, da postavi mesto novega.

Na levi: Pogled na hodnik staro-loškega gradu z znamenitimi Strahlovimi zbirkami. V gradu je bila dragocena galerija, ki je bila letos, po smrti lastnika, večinoma razprodana.

Freisinška Škofja Loka

Loška graščina, nekdanji sedež škofovega oskrbnika, po l. 1803. pa državna last in sedež uradov. Leta 1864. ga je kupil na dražbi Trpinc, l. 1874. Baumgartner, l. 1891. pa današnje posestnice, uršulinke, ki so ga preuredile in zvezale s starim samostanom ob cerkvi.

Zgoraj na desni: Kameniti kapucinski most čez Soro. Sezidal ga je v XIV. stol. škof Leopold, ki je po nesreči tudi utonil pod njim.

Na levi: Puštalski grad, bivša pristava freisinških škofov, sedaj last barona Wolkenperga, potomca žirovskega trgovca Oblaka, ki si je za Marije Terezije pridobil plemstvo. V grajski kapelici je freska Quagliava, v gradu samem so pa danes prostori drž. mlekarške šole.

Homanova hiša na Glavnem trgu, tip veljaških stavb iz XV. stoletja.

Zgoraj na levi: Zunanjščina župne cerkve sv. Jakoba s konca XV. stoletja. Notranjščino, ki je jako zanemarjena, začno prihodnje leto obnavljati.

Na desni: Poslopje stare »farovške« šole, ki ga je postavil l. 1627. staro-loški graščak Papler. Sicer pa se župnijska šola v Loki omenja že v XIV. stoletju.

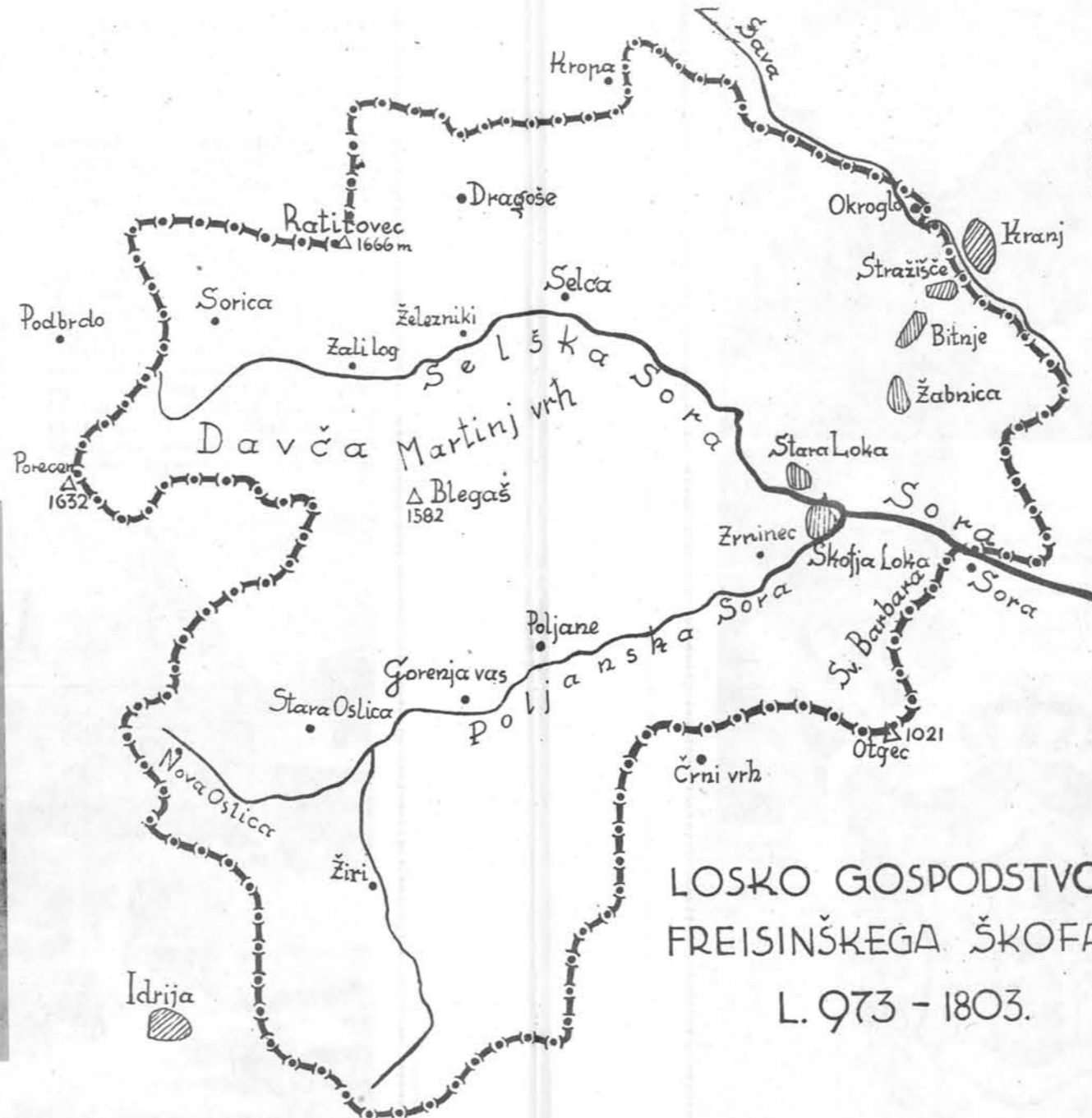

Spodaj: Grb freisinškega škofa Filipa, ki je pozidal novo Loko. (Iz l. 1513.)

Spodaj: Zanimiv gotski relief »Kristus na Olski gori« nad vhomom v župno cerkev.

Vhod v mesto čez Kapucinski most (ostanek nekdanjih mestnih vrat).

Večino slik za to številko je posnel g. prof. France Planina.

Stara žitnica (kašča) freisinškega gospostva iz XV. stoletja z vzdanim škofijskim grbom.

Iz današnje Škofje Loke

Na desni: Pogled na mesto z novim železnobetonskim mostom, ki ga je dogradila še bivša samoupravna oblast.

Spodaj: Spodnji trg s Špitalsko cerkvijo, kjer je mestna ubožnica.

Na desni: Glavni trg v smeri proti županu.

Spodaj: Razgled z gradu čez Košutnik in Sorško polje proti Kamniškim planinam.

Jernej Podbevšek,
škofjeloški
mestni
župnik.

Spodaj:

škofjeloški
mestni grb.

(Zamorec je
vzet iz grba
freisinskih
škofov.)

Josip Hafner
lesni trgovec in go-
stilničar,
škofjeloški
mestni
župan.

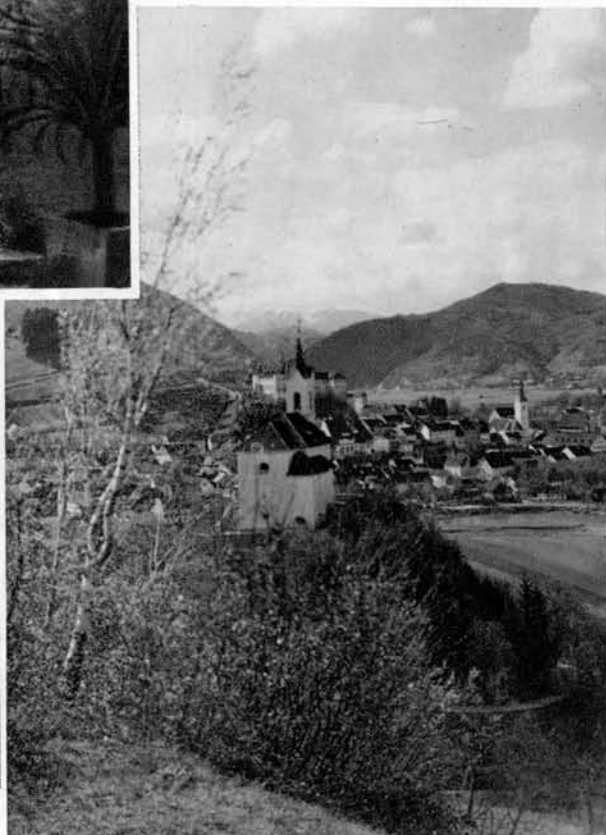
Na levi: Pot z samostanskega dvorišča na vrt. Gojenke, lani jih je bilo 15, nimajo samo izvanrednega razgleda na vse strani, temveč imajo na razpolago tudi čudovito urejen naraven park, ki vpliva zdravo na mlada telesa.

Spodaj: Razgled s Hribca, loške Kalvarije, na mesto. V ozadju Ratitovec.

Na levi: Dr. Prešeren sodni svetnik in predstojnik škofjeloškega okrajnega sodišča.

Na desni: Fr. Levičnik, vodja škofjeloške ekspoziture okrajnega glavarstva v Kranju.

Na desni:

Javno kopalnišče olepševalnega društva ob Poljanski Sori.

Na levi: Stara, tako zvana Hudičeva brv čez Poljansko Soro na poti v Puštal, ki jo je l. 1926. velika povodenj odnesla. Zdaj so zgradili novo.

Na desni: Nagrobnik člana rodbine pl. Rasprov iz I. polovice XVI. st., nekdanjega lastnika starološkega gradu in prednika znanega preporoditeljskega župnika v Kamniku, P. pl. Raspa, ki se je rodil v Škofji Loki, dne 14. nov. l. 1673.

Na desni: Cerkev sv. Mohorja na Osovniku z lepim razgledom čez Sorško polje. V okolici Škofje Loke je še polno takih lepili razglednih točk, primernih za male izlete.

Spodaj: Jez pri tovarni šešir s pogledom na kapucinski most. (Selška Sora.)

Stara Loka z dekanijskim poslopjem in Strahlovim gradom. Vas je tesno zvezana z mestom in je verjetno, da se že v bližnji bodočnosti tudi združi z njim.

Mesto Škofja Loka ne privlači samo s svojo izredno lepo lego in okolico, ampak zlasti še s skoraj tisočletno zgodovino.

Prvič se omenja v zgodovini ime Loka že 30. 6. 973. leta, ko je nemški cesar Oton II. podaril freisinškemu škofu Abrahamu Loko (t. j. današnje Staro Loko!) z okolico in Selško dolino, kar je par mesecev kasneje še povečal tako, da je imelo loško gospostvo obseg, kakor ga kaže priložena karta. Kot sedež škofovih uradnikov (oskrbnikov) je kmalu zrastle tik Loke — Škofja Loka in se je kot središče gospostva hitro razvijala: l. 1248 se omenja kot trg, 1381 pa že kot mesto. Škof Konrad III. je dal l. 1321 mesto obzidati z močnim zidom: ostanek je videti še na zahodni strani, kjer je bil za srednji vek tako značilen jarek (»Grabenc«). Tri vrata so vodila v mesto. L. 1511 je mesto porušil potres, vendar pa se je po zaslugi velikega škofa Filipa kmalu pomoglo.

Freisinški škof pa ni odločno vplival le na zunanje lice Loke, ampak tudi na notranje mešanje prebivalstva. Ozemlje še največini ni bilo obdelano, ne dovolj naseljeno. Domačih delavcev ni bilo dovolj, zato je naselil sem svoje nemške podanike: verjetno že v X. stoletju v ravnino med Loko in Kranjem Bavarce (Trillerje, Homane, Zihlerle, Guzelje itd.), v 15. in 14. stol. v okolico Sorice Tirolce iz Pustertala (Thalerje, Koblerje, Koširje, Frelhi itd.), dočim so po Poljanski dolini naseljeni Korošci bili še Slovenci. V železnikih pa so se nastanili kot podjetni fužinarji — Furlani. Zato ni čudno, da imamo še danes v mestu vse polno prvotno nemških imen.

V notranji uredbi je imela Loka povsem svojo administracijo: sodstvo (okrajno in mestno) je imelo pravice deželnega sodišča, izrekalo je sodbo v civilnih in kriminalnih zadevah: obsojence so obglavljali na gričku »pri Joškovecu«, ali pa obešali na »gavžniku« za Kamnitnikom, ki je bil takrat še zasajen z vinsko trto (obdelovali so ga viničarji iz Vincarjev).

Sicer pa je Škofja Loka z ostalo Kranjsko doživljala svojevrstno vse dogodke in kulturne pokrete, ki so značilni za gotove dobe. Pretrpela je Vitovčev napad, ki jo je zrušil, Turke (1476), kobilice in kugo (1582), protičarovniške procese (zadnji 1652) in potrese (1511). Udala se je protestantizmu in 1561 so deželni stanovi radi kuge v Ljubljani zborovali v gradu (Trubar bil med udeleženci). Kot prot. župnik je bil nastavljen sam Dalmatin (1582), ki pa so ga Puštalci dejansko napadli. Tri dni je škof Hren sežigal knjige in pridigal meščanom na gradu, da jih je pridobil nazaj. Za protireformacijo je značilen razvoj bratovščin (še zdaj bandera!), zlasti pa naselitev kapucinov iz Kranja, katerim so meščani s »kulukom« sezidali cerkev in stan v treh polletih (1707—1709). L. 1721. se je tu vršila prva slovenska pasijonska procesija po tekstu p. Romualda. V tem času je prišla Loka pod ljubljansko škofijo (prej odvisna od Oglejca!) in se je 1755 v loškem gradu vršil škofijski sinod. L. 1803 je avstrijska vlada prevzela škofijska posestva in zadnji oskrbnik freisinškega loškega gospostva je bil poznejši ljubljanski župan Hradecki.

Ko je Škofja Loka izgubila svoj privilegirani značaj, se je

na njen račun razvil sosedni Kranj, kamor je pripadla že za Francozov. Notranjo razgibanost pa označa dejstvo, da se je ustanovila »Čitalnica« istočasno z Gorico in Celovcem (1862) in je Loka prvo slovensko mesto, ki je uvedlo elektrifikacijo (1895). Med Ločani te dobe prevladuje tradic. polmešč. družba.

Iz mesta je v preteklosti izšlo več mož, ki so kulturno delali doma ali v tujini. Znani so loški podobarji (Jernej iz Loke!), svetovno je slovel pridigar-jezuit in pisatelj J. Basar (1685), rektor dunajske univerze v XVI. st. je bil Čadež in profesor istotam Bogataj. Spominsko ploščo pa ima le urednik »Jurja s pušo«, Ivan Dolinar, voditelj slov. družabnega življenja v Trstu. Značilno pa je, da je Ločan tudi graški nemški pesnik Jusner, rojen v »Kajbitovi« hiši.

V predvojnem času se Loka ni dosti razvijala, nasprotno: vedno bolj je njen promet pritegoval Kranj. Industrija se razen lesne radi slabih komunikacijskih zvez ni mogla razgibati. Danes je v tem oziru nekoliko boljše: imamo tovarno klobukov »šešir«, tovarno turbin, posteljnih odev, jesiha, tovarno mlinskih strojev »Mlinostav«, najmodernejšo v Jugoslaviji. Predvojno cvetočo domačo obrt glavninarstvo je spremenil v močno podjetje g. Bernik. V velikem stilu delujejo tudi priznane loške mizarske tvrdke. Upravno politično osamosvojitve kraja od Kranja pa predstavlja sreska ekspozitura, s čimer Loka postaja zopet uradno središče obeh dolin. S koncentracijo vseh političnih uradov (glavarstva, sodišča, davkarije, pošte, finančne in žandarmerijske oblasti) v eno zgradbo, kar je že blizu realizacije, bo Loka v lahkoto podprla svojo težnjo po neodvisnem sreskem uradu, ki bi pritegnil tudi žiri v svoj delokrog, zlasti še, ker se železniška zveza dolin, ki je s prihodom vojakov v novo kasarno »Nj. V. prestolonaslednika Petra« dobila nov strateški pomen, znova živahno razpravlja na merodajnih mestih. Za prosvetno izobrazbo skrbita predvsem osnovno-meščanska obrtna deška šola, ki bo dobila kmalu novo zgradbo ob poti na pokopališče, in ženska samostanska šola uršulink z otroškim vrtcem, osnovno in meščansko šolo ter učiteljskem. V notranjem vzgojnem zavodu združuje gojenke iz vse Jugoslavije. Enako tudi državna kmetijska šola, ki se razvija v prvovrsten mlekarstvo-sirarski zavod.

Prihodnost pa vidi Loka v tujskem prometu. Vsa okolica Loke je skrajno ugodna za odpočinek, bodisi poleti kot odpočinek in izhodišče najrazličnejših tur (Ljubnik, Blegaš, Ratitovec in sploh Gorenjska), bodisi pozimi kot izvrsten teren za smučarstvo, ki bo z novo široko cesto na Blegaš neizmerno pridobil. Nujno pa se čuti potreba po modernem hotelu. Da je okolica mesta in mesto samo čudovito slikovito, priča najbolj dejstvo, da so največji slov. slikarji narave iskali prav v njej motivov (Grohar, ki je največji slikar naših polj, Jakopič, Sternen, Vavpotič, Briola...) in so tako dali Škofji Loki ime »slovenski Barbizon« (Regali, kar znači: zibelko moderne slov. umetnosti).

Tine Debeljak s sodelovanjem prof. dr. P. Blaznika,